

KOZMA ÉVA

KOMLÓSSY PAULINA, AVAGY EGY TÖREKVŐ DALSZÍNÉSZ
ÉLETÚTJA A 19. SZÁZADBAN. A BÁJOS NEMZETI TÁNCTÓL
AZ ASZTALTÁNCOLTATÁSIG

Kulcsszavak: Komlóssy Paulina, Nemzeti Színház, vidéki színészet, 19. század.

*Nincs veszélyesb művésznek, mint oda vágni,
hol a 'genius nem lebeg fölötte.¹*

1. Bevezető

Komlóssy Paulina karrierjének, életútjának vizsgálata betekintést adhat a színészi-énekesi szakma 19. századi professzionalizálódási folyamatának rejtettebb szegmenseibe: hogyan alakította az egyes ember magánéleti és társadalmi lehetőségeit a teátrumnak való elköteleződés, továbbá árnyalhatja a „vidéki színészek” Pesten a századközépen oly sokat bírált modorosságainak szemléleti-magánéleti hátterét.

A Komlóssy-család egy tevékeny, ambiciózus színészdinasztia, tagjainak működése a teljes 19. századot felöleli. Komlóssy Ferenc Dániel (1797–1860) vidéki színész, színingazgató, majd a Nemzeti Színház gazda-hivatalnok volt.² Felesége, Komlóssyné Czégényi Erzsébet a „kácsahangú” dalszínésznő, akire Vörösmartyval folytatott polémiája kapcsán emlékszik elsősorban a színház-történet. Lányaikat, Paulinát és Idát tudatosan színésznek neveltették. Komlóssy Ida a Nemzeti Színház népszerű drámai szendéjeként működött 1864-ig. Lánya, Kövér Ilma író életét méltatlanul mellőzött anyja, valamint drámaíró-apja, Kövér Lajos kultuszának szentelte. Egyed Emese megállapítása szerint a családi kapcsolatok eredményességének vizsgálata a társadalmi együttműködés sajátos változatait tárja fel (Egyed 2014: 79). Gondolatmenetét követve megfigyelhető, hogy a Komlóssy-család tagjainak egyéni teljesítménye mögött a családtagok egymást támogató, kiegészítő tevékenysége áll, így válhattak a 19. századi magyar színház-történet meghatározó tényezőivé.

¹ Gyulai Pál intése a Komlóssy-nővérek színészi teljesítménye kapcsán. Gyulai Pál: *Kolozsvári levelek*. IV. Regélő Pesti Divatlap, 1844. március 28. 25. szám 400.

² 1811-től megszakítás nélkül működött a vidék különböző színpadjain. Több társulatot működtetett, amelyekkel bejárta a két hazát: állomásai voltak Pest, Székesfehérvár, Miskolc, Veszprém, Szabadka, Baja, Pozsony, Szeged, Győr, Komárom, Szombathely, Kassa, Kolozsvár, Balatonfüred, Nagyvárad, Arad stb. Elkötelezetten küzdött a színház ügyéért, halála is kötelességteljesítés közben érte.

Komlóssy Paulina színészi-énekesi karrierje hozzávetőlegesen 10 évig tartott, ám azon színészek közé tartozik, akiknek működéséről rendkívül kevés információval rendelkezünk.³ Az első vándoréveket követően rövid ideig a Pesti Magyar Színház tagjaként működött. A Nemzeti tagjaira, történetére vonatkozó, Pataki József által összeállított katalógus frappánsan foglalja össze pesti karrierjét: „mint vendég 1848. febr. 27. Csikós (Rózi); az intézethez jött 1838.; eltávozott 1839.”⁴ A dalszínésznő apja vándortársulatainál aratta legfőbb sikereit első énekesnőként. A család Pestre való visszatértét követően, 1844 után volt néhány próbálkozása a Nemzeti színpadán, az ötvenes évek elejéig vándortársulatok tagjaként utazott az országban.

2. Indulása, neveltetése

Már gyerekként fellépett, szülei énekesnőnek szánták és eszerint taníttatták is. Életének írásban dokumentált tényei megerősítik azt a feltételezésemet, hogy Komlóssy Ferenc (és felesége) tudatosan választottak leányaik számára karriert, s reménybeli sikereikhez saját tudásuk, tapasztalatuk és anyagi lehetőségeikhez mérten taníttatták a két lányt. Elképzelésük azon a felismerésen alapult, hogy a vándorszínészet korában, az intézményes színészképzést megelőzően, amikor az idősebb színészekről lesték el a fiatalabbak a szakmát, egy képzett és tapasztalt (fiatal) színész vagy énekes anyagiakban is mérhető előnyökhöz juthatott, amennyiben tehetségét és iskoláját a változó operai és színházi igényekhez idomítani tudta.

A dalszínésznő születési anyakönyvi kivonata a színházzal való korai eljegyzettségére utal: szülei Kolosváry Pál, Fehér megyei főbíróként kérték fel keresztszülőnek, aki 1818 októberétől kezdve a székesfehérvári játékszíni intézet vezetői tisztségét is betöltötte, a színészet ügyének buzgó mecénása volt (Lauschmann 1998: 39–52). Paulina Annát 1820 karácsonyán keresztelték a székesfehérvári belvárosi templomban, az anyakönyv a szülők foglalkozását is megjelöli (conditio: theatralisti).⁵ Keresztanyja Aschner (Tulkay) Anna volt, Aschner József megyei orvos felesége, aki Székesfehérvár közügyeinek buzgó támogatója, művelt hazafi volt.⁶ A család Székesfehérvár jómódú, előkelő polgárai közé tartozott.

³ A Magyar Színművészeti Lexikon rövid szócikke is jelzi a dalszínésznő karrierjével kapcsolatos források hiányát: Komlóssy Paulina, színésznő. 1842-ben atyjánál, Komlóssy Ferenc társulatánál működött. 1844–45-ben Győrött találjuk. A következő években a Nemzeti Színház tagja volt. 1848 márc. havában itt mint vendég fellépett a „Csikós”-ban. (Az „Életképek”, 1848. I. kötet, 347–48. oldalán mint Lászlóné utódját említi.) (Schöpflin 1930 III.: 5).

⁴ A Nemzeti Színház történetére, vezetőire, tagjaira, személyzetére vonatkozó összeállítás. Pataki József munkája. Bp. é.n. OSZK, SzT, NSz, Kötetes iratok 979, 50v

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár egyházi adatbázisa. HU_MNL_OL_A0565_0392.

⁶ Többek között a „Sz. Fejérvári méhtenyésztő, gyümölcsfa-nemesítő, és dohánytermesztő Egyesület” alapító tagja, majd igazgatója. *Hírnök*, 1842. december 12. / 98–99. szám / 3. – A Székes-Fejérvári Casino tagja. (Murányi 1993: 93).

Komlóssy Paulina négyévesen, 1824-ben már a fehérvári színésztársaság gyermekszereplője Horváth József színész-igazgató fogadott leányával, Horváth Aloysiával együtt.⁷ Ebben az évben a közönség pártfogása meglehetősen alábbhagyott, Fejér megye Komlóssy Ferencre és Horváth Józsefekre bízta az igazgatást (Lauschmann 1998: 48–49). Bár az anyagi segélyezés nem szűnt meg, a színtársulat helyzete mégis bizonytalanra vált: vándorkörutakra indultak, 1825-ben a pozsonyi országgyűlésre, 1826–27-ben Aradra, Temesvárra is ellátogattak. A társulat névsorában immár Komlóssy Ida is szerepel gyermekszínészként.⁸ Az egzisztenciális bizonytalanság végül arra készítette a szülőket, hogy a négy- és hatéves kislányokat a Czégényi-nagyanyához, Miskolcra küldjék.

1833-ban, az anyagi és intézményi keretek megszilárdulásakor Komlóssy Ferenc elérkezettnek látta az időt arra, hogy két leánya tehetségét társulatában hasznosítsa. A feljegyzések szerint a két gyereklányt táncra, énekekre taníttatta. Produkcióikat, táncaikat eleinte többnyire a felvonásközökben, vagy az előadás végét követő bónuszként szerepeltette.⁹

A nővérek olyan jeles táncmesterektől leshették el a táncművészet titkait, mint a népszerű, „cikornyás, patetikus” stílusú¹⁰ Farkas József,¹¹ az „első magyar táncos” (Arany 1986/87: 12), és a még sikeres pályája kezdetén álló elegáns, „kellemes” Veszter Sándor, akik produkcióikkal rövid időn belül Európa nagyvárosaiban is sikert arattak, sőt a hazai sajtó is a nemzeti büszkeséggel emlegette őket.¹² Személyükben tudatos művészeket hívott meg Kassára Komlóssy, akik

⁷ Honművész, 1837. május 25. 42. szám. 335.

⁸ A Horváth József – Komlóssy Ferenc – Tóth István vezénylete alatt utazó kicsiny társulat tagjai: Baranyi Péter; Eperjesi Lajos; Földvári Vince; Katz Pál; Könyves Máté sg.; Nagy Mihály; Somogyi Péter. Horváthné Hetey Eszter; Komlóssyné (Czégényi Erzsébet); Könyvesné Kiss Julianna; Nagy Borbála; Rajts Zsófia; Horváth Aloysia; gyermek.sz.; Komlóssy Paulina gyermek.sz.; Komlóssy Ida gyermek.sz. Piroska 2012: I. 324.

⁹ Játék végén T. Kisfaludy Sándor népdalja: „Adja Isten” elragadó tapssal fogadták. Művészi koszorút fűzött magának Farkas ur is, ki bájló tánczával a' játék díszét fő polczra emelte. Már az is dicséretére szolgál, hogy Komlóssy Paulina és Ida 10 éves leánykákat kettős magyar táncra tanítá, kik-is meg nem szűnő tapsok közt járták bájos nemzeti táncunkat. Honművész, 1833. szeptember 1. 44. szám. 357. – A' 3-dik felvonásban előfordult magyar négyes táncot járták: Veszt, M. Luiza, K. Paulina, és Ida, köz tetszést nyerve. Honművész, 1836. január 21. 6. szám. 45. Az első szakasz után Stöckl urnak Komlóssy Idával eljárt nemzeti táncza ritka lelkesedéssel fogadtatott, és érdemlett zajos tapsok után „éljen” kiáltások közt Stöckel ur előhívatott. Honművész, 1837. május 21. 41. szám. 325.

¹⁰ Bécsy 1990: 330.

¹¹ 1834-ig Pesten, a Nemzeti Játékszín munkájába táncos- és balettmesterként kapcsolódott be. Sikereit már a 20-as években „lábujjhegyezéssel díszített” verbunkos táncával aratta. Major 1986/87: 27.

¹² „Veszter Sándor úr, a' társaság' igazgatója, legkellemesb táncos, kit láthatni, 's leggyönyörűbb typusa a' magyar táncznak. Nemes büszkeség árad el arczvonatain 's ritka tüze- 's erő kifejezésével bájos hajlékonyság, kellem és könnyűség párosul. Hogy magam véleményét is hozzá adjam: a' francziák nem győzik eléggé csodálni eredeties, férfias, 's otthon még is annyira elhanyagolt magyar táncunkat, mellynek Veszter S. annyi változatosságot tud kölcsönözni. (...) komoly homlokán nyilván olvasható: magyar vagyok! azon nemzet tagja, mellynek vállára olly nagy súlyt gördíte az idő, de melly el nem férfiatlaníta bennünket.” – áradozik a francia tudósító 1840-ben. Athenaeum, 1840. március 29. 26. szám. 415–416.

célkitűzése volt a magyar nemzeti dal, zene és tánc olyan, a művészt és eredetét ötvöző megjelenítése, mely révén annak hazai és külföldi színpadokon is megbecsülést szerezhettek (Bécsy 1990: 331).

Táncanáraik közé számlálható a Bécsből érkező Mayer Antal tánc- és balettmester,¹³ és Franzel Stöckl táncos-koreográfus,¹⁴ a bécsi „udvari dalszínház mimikusa és solo táncosa”.¹⁵ Mayer Kassán sikeres balett- és tánciskolát működtetett, egy tudósítás szerint a növendékei által előadott „színtáncz” a felemelt helyárok dacára tömött színházat eredményezett.¹⁶ Stöckl 1833-tól a pesti német színház visszatérő meghívottjaként lépett fel, 1840-ben a pesti magyar színház koreográfusaként működött (Kádár 1923: 255). 1837-ben mutatkozott be Kassán, ahol Komlóssy Idával eljárt tánca keltette fel a közönség érdeklődését. Az említett mesterek szerepeltetéséről más színtársulatban nem találtam forrást.

Meghívásuk a figyelmet Komlóssy Ferenc célratoró színháztervező és -szervező képességeire irányítja. A színingazgató figyelmesen követte a Nemzeti Játékszín, a pesti német színház körüli változásokat, s az 1834-től egyre virágzóbb táncélet mintájára a kassai színház műsorát is táncos produkciókkal színezte, a közönséget a legkiválóbbnak tartott – Pestről, Bécsből szerződttetett, meghívott – tánc- és balettmesterek előadásaival kínálta meg.¹⁷ Meghívásuk révén lányai európai színvonalú tánctudásra tehetek szert.

A Komlóssy-nővérek ének- és színészi iskoláiról közvetett információkkal rendelkezünk. Elhivatottságukat ambíciózus elszántságuk mindenképp igazolni látszik. Kik lehettek mestereik?

Paulina és Ida eleinte kisebb (fiú- és gyerek)szerepekben, élőképek díszítő elemeiként figyelhették a színházi munkát,¹⁸ tanulhatták a mesterség fortélyait a Komlóssy Ferenc társulataiban fellépő/foglalkoztatott jeles színésznőktől (Déryné, Kántorné, Benke Róza, Parázsoné, Lipcsei Klára). Déryné a Komlóssyakat jó barátként emlegeti emlékirataiban (Déryné 2019: 457–458). Az operaéneklés meghonosítása terén múlhatatlan érdemeket szerző dalszínésznő saját bevallása szerint szívesen foglalkozott fiatal tehetségekkel.¹⁹ Így a Komlóssy-nővéreknek is lehetett tanítója, példaképe, mintája.

¹³ A bécsi karinthy kapu melletti udvari színház egyik táncosa volt, a kassai társulatnak táncokat is betanított. „az angol nemzeti négyes táncz (quadrille) zászlókkal és faczipókben általános tetszést nyert. Néző számos.” Honművész, 1836. január 17. 37–8.

¹⁴ Hozzá köthető a Nemzeti színpadán előadott *Mádi szüretje* (1840. augusztus 13., 17.), valamint az újszerű balettmegoldásokkal ható *Orpheus és Euridike*. (Major 1986/87: 36).

¹⁵ Honművész, 1835. május 7. 37. szám. 296.

¹⁶ A jövedelem a „költésgek” (540 f. 55 krt p.) lehúzása után tisztán 864 ft 23 kr p.pénzben.” Honderü, 1844. május 11. 19. szám. 623.

¹⁷ 19-kén „a’ húség próbája” (két ellenkező példában Kisfaludy K. és Kotzebue után K.) mulattatott. A’ nagy kettős táncz tetszett. Betanítá azt a’ már dicsérettel említett Mayer ur; tánczolták K. Ida és Nedeczky Amalia. 22-kén az ismételt „Veszt lepke” tetszéssel fogadtatott. Honművész, 1836. február 18. 14. szám. 110.

¹⁸ Honművész, 1834. október 26. 86. szám. 685. – Honművész, 1836. február 14. 102.

¹⁹ Több tanítványát név szerint is megemlíti memoárjában, köztük színészyerekeket, polgárleányokat, akiket énekre, táncra, színpadi mozgásra tanított. Déryné 2019: 167, 224, 254, 275–276.

Apjuk, Komlóssy Ferenc több fiatal, reményteli színésznövendéket mentortált, akiket „atyai gondjaiba” ajánlottak: Benke Róza,²⁰ Egressy Zsuzsánna,²¹ Hubenayné Magda Lujza.²² A vármegyék által támogatott kassai dal- és színésztársaság kereteiben megteremtődött a fiatal színészek nevelésére, oktatására alkalmas közeg.

A források alapján elmondható, hogy Komlóssy Ferenc tudatos stratégiát követett színésznövendékei (és értelemszerűen lányai) oktatásában: első a színpadi mozgás csiszolásához kellő tánc tudás megszerzése a „szükséges tagjáratási ügyesség szerzése végett”.²³ Ezt követte az énekes képzés, mely folyamán az előadó fokozatosan kapott egyre jelentősebb szerepeket.

Hubenayné nekrológiájában elmesélt rövid élettörténetéből Paulina és Ida egy további lehetséges énekmesterének személyazonossága is kiderül. Hubenayné Kassán az éneklésben Heinisch József karmester „gyakoroltatta”, emellett tapasztalatszerzés céljából Komlóssy Ferenc operai kardaloslaként foglalkoztatta.²⁴ Heinisch 1834-től volt a „Kassai Dall- és Színész Társaság” tagja (Horváth 2019: 19), tehát az egy évvel korábban a társulathoz hozatott nővérek zenei nevelését is valószínűleg rábízhatta Komlóssy Ferenc (a karmester 1836 májusában távozott Budára).

3. Dalszínészi karrier vidéken

Komlóssy Paulina pályájának fejlődését a színikritikák, zsebkönyvek és szerepvállalásai alapján követhetjük nyomon. A nővérek 1835-tel bezárólag gyerekszerepeket játszanak a kassai társulatban.²⁵ Paulina első komoly énekes szerepében 16 éves korában, 1836-ban lépett fel Kassán a *Paraszt mint dús* című „énekes paródiában”, melyet Komlóssy Ferenc a két és fél év távollét után visszatérő Szerdahelyi tiszteletére adatott a közönség örömeire és tetszésére,²⁶

²⁰ „Ezen fiatal ’s csinos külsejű színészné mult évben kezdé fővárosi színpadunkon színészi pályáját; innen elválván a’ kassai társasággal egyesült, ’s ott köz tetszéssel anyira tökélyesíté magát, hogy mai felléptekor kellemesen lépé-meg ismerőjit minden tekintetben helyesen bebizonyított tehetségeivel. Többbizbeli megtapsolára és játék végén előhivatásra érdemesítettet. Örömmel értetjük, hogy reménységünk lehet őt körünkben megtarthatni...” Buda, 1835. június 29. Kerényi 2000 II.: 679. 1408.

²¹ Egressy Gábor 1840 novemberében jegyzi be naplójába: “nőm Szegeden, - hol Komlóssy társaságánál úgy szólva oskolázik, a’ színészet gyakorlatában”. *Egressy Gábor napló-jegyzetei. 1840–1844.* OSzK, Kézirattár, Oct. Hung. 611/I./3.r – Krizbay Miklósnak írott levelében 1841. március 29-én ezt írja: „Nőm Szegeden, praxison”. Szalisznyó 2017 II.: 611.

²² Hubenay Ferenc komikus színész első felesége, meghalt 1844. augusztus 30-án Pesten. Schöpflin 1929–1931 II.: 278.

²³ Nemzeti színházi zsebkönyv 1845-ik évre. Kiadták Gilyén, Gönczy, Réty. Pest, 1844, XLIV.

²⁴ Uo.

²⁵ Játékszíni zsebkönyv, melyet a’ nagyméltóságú méltóságos, fő-tisztelendő, nagyságos, tekintetes, nemes, és minden rangon lévő nagy lelkű honfiaknak, mély tisztelettel hálája örök jeléül 1836-ik esztendőre ajánl Boldiszsár Ferencz, kassai nemzeti dal- és színésztársaság sugója – (OSZK) Kassa, 1836

²⁶ Honművész, 1835. november 2. 771–2. – Szemléző 1836. január 11. 64.

amikor Dérynét rövid időre nélkülöznie kellett. Paulina az Ifjúságot személyesítette meg. Hangja ekkor a feltételezhető tanulmányok dacára még éretlennek bizonyul („gyerekhang”). Sem állóképessége, sem képzettsége nem elég ahhoz, hogy igazán tetszeni tudjon.²⁷ Három éve teljes jogú tagja apja társulatának, hangja a leírások alapján épp az érlelődés fázisban lehetett.

A család 1838-as kollektív pesti szerződésének második alpontja szerint Paulinát és Idát dalszínészként alkalmazták,²⁸ a színlapok tanúsága alapján Paulinát elsődlegesen mellékszerepekkel kínálták meg a pesti színház előadásaiban. Komlóssyné felmondását követően körét kiszélesítették, immár kardalosi szerepekre is kötelezték.²⁹ A sajtó ritkán említi nevét, akkor is félreérthetetlenül rossz szereplésére, vagy alkatának és szerepének összeférhetetlenségére utal.³⁰

A választmánnyal összekülönböző Komlóssy Ferenc 1840-től újra társulat-szervezésbe fogott: lányai vándortársulatainak csillagai, első primadonnái voltak 1845-ig tartó „turnéjukon”. A gyakorlatias szíinigazgató tudatosan használta lányai promócióját a közönség toborzására. A források szerint a társulatban elfoglalt rangjuk, válogatott – olykor kihívónak, nagyviláginak³¹ tartott – ruhatáruk is színészi kiválóságukat reklámozta.³²

Teljesítményük méltánylását a vidéki közönség ajándékai mutatják. A Komlóssy Ida hagyatékában fellelhető ereklyék, emlékversek alapján feltételezhetően Paulina is őrzött hasonló emléktárgyakat. Rajongói bizonyára voltak: a debreceni fellépésüket megörökítő újságíró megemlíti az énekesnőt rendszeresen hazakísérő katonákat. A kolozsvári közönség méltánylatául kapott koszorút némi iróniával Gyulai Pál is szóba hozta *kolozsvári leveleiben*.³³

Szabadkán maga Kolowrat Leopold császári királyi alezredes, „gróf, a’ helyben szállásoló 6-dik számú, szász király nevét viselő, vasas ezrednek bőkezűsége ’s nagylelkűségéről ismertt őrnagya”, a Nemzeti Casino tagja (Sebők 1844: 30, 60), a magyar nemzet iránti birodalmi jóindulat reklámjaként arany ékszereket ajándékozott a két kisasszonynak, melyhez magyar nyelvű levélkében fogalmazta

²⁷ Az ifjúság (Koml. Paulina) énekében gyermekkorra ismertünk ’s még az ifjúságát éri, jó volna arról megemlékezni, hogy a’ nézőknek fülei is vannak. Az igyekezet azonban teljes dicséretünket megérdemli ’s elhisszük, a’ kis színésznéből, ügyes atyja’ vezérlete alatt, természetes hajlomásainál fogva, még nagy színészné is lehet ’s illyekre, felette nagy szükségünk van. Szemlélő 1836. január 15. 79.

²⁸ A színház színészeinek szerződéseiből. 1837/38, 1837/1839. OSzK, SzT, Fond 4/113, 28r

²⁹ A részvényes társaság színészeti választmányának ülései. Pest vármegye kisgyűlése. Jegyzőkönyvek és jegyzőkönyvi kivonat. 1838. OSzK, SzT, Fond 4/17 3v, 4r, 4v

³⁰ 26án „a’ dús paraszt” Raimund után fordította Szerdahelyi. Az ifjúságot Komlóssy Paulina személyesítette. Ó seregeknek ura! Rajzolatok a társas élet és divatvilágból, 1839. május 2. 34. szám. 272.

³¹ „Méltó volna följegyezni azt a’ szép primadonnai viseletet, mellyel itt is találkozáink. No de ez az ő eredendő bűnök, és másoké, a’ kik elkapatják a’ töredékeny esendőket.” – írja a debreceni tudósító a *Béla futása* női főszerepét éneklő Komlóssy Paulináról. Regélő Pesti Divatlap, 1843. október 8. 29. szám. 908.

³² Komlóssy maga ritkán játszik, de neje és két leánya, mint a’ társaság’született családfőnökei, s’ primadonnái magas helyet némi aristokratiai fensőséggel töltek be. Regélő Pesti Divatlap, 1842. május 26. 42. szám. 325–326.

³³ *Kolozsvári levelek IV. Márt.4kén*. Regélő Pesti Divatlap, 1844. március 24. 24. szám. 382.

meg nagyrabecsülését. Szándéka nem tévesztett célt, a helyi tudósító a gróf gesztusát a „régii bilincseiből csak most szabadultt nemzeti nyelvünk iránti vonzalma 's méltánylata” jeleként dicsőítette.³⁴ A referens lelkendező szavai sejteni engedik, hogy a nagylelkű őrnagynak köszönhetően játszhatott Komlóssy társulata a polgári casino birtokában levő szinteremben, melyet felújítani készültek.

A színházi krónikák visszajelzései alapján ez volt Paulina karrierjének legeredményesebb szakasza. Ambiciózus munkája képessé tette arra, hogy – első énekesnőként – apja énekesjátékokban, operákban hasznosíthassa a Nemzeti Színházból való távozásukat követő vándorévekben, ám ezzel el is érte előadóművészetének végső korlátait.³⁵ Míg húga komoly, erőt próbáló főszerepekben aratta sikereit, Paulina fejlődése megrekedni látszott. Még mindig kezdőnek érzékelik,³⁶ s tanulmányainak folytatását javasolják a referensek.³⁷ „Igyekeztek a' hangművészet 's annak színpadi kellékeivel a' Komlóssy-család érdemkoszorúját kellemesbbé tenni.” – javasolja neki a *Norma* székesfehérvári előadását követően a bíráló, aki egyúttal a vidéki színész- és énekesek sikereinek egyik titkát is felfedi:

Illő, hogy a' nemzeti színpadot lehető legjelesebb művészek s művésznők diszesítsék: de azért vidéki színpadoknak is megvan csillaguk; itt csinos alak, helyes öltözet, jó akarat, tanulmány, 's igen közepszerű, de mind e' mellett kellemes hang nem vétik-el hatásukat; ezekhez ha élénkség, tűz, 's hajlékonyság járul, kész a' művésznő.³⁸

Mint az a források alapján megfigyelhető, Komlóssy Paulina a fenti leltárból a „helyes öltözet, jó akarat, tanulmány”, „közepszerű hang” jellemzőit birtokolta.

A vándorévek kétségtelenül tapasztalt énekessé formálták, ám feltételezhetően a ráháruló szerepek, feladatok súlya gátolta is a fejlődésben. Apja társulatának egyik vezető énekesnőjeként rendkívüli teherbírásúnak kellett lennie, állóképességét próbára tették a gyakran rövid időn belül betanult és előadott operák.³⁹ Jelentős énekes szerepekben csilloghatott, ezen felül apja többször

³⁴ A levél tartalmát idézi az újság: „Paulina és Ida kisasszonyok kéretnek általam, az ide mellékelt apróságokat emlék gyanánt tőlem elfogadni, és engem az által, mint a' művészetnek, mellynek mind a' két testvér dicső iparral feláldozta magát, legnagyobb tisztelőjét tekinteni – gr. Kolowrat m. k.“ Honművész, 1841. március 28. 25. szám. 198–199.

³⁵ Komlóssy Paulina *Norma* szerepében nagy szorgalmat és szép énektehetséget mutatott, 's a' méltányos bíró előtt vidéken mindig kedves leend, miután ez óriási szerep sikerítésére minden erejét feláldozni látszott. Honművész, 1841. március 18. 22. szám. 175.

³⁶ Komlóssy Paulinának (Fanni) hangja nem rosz, és szorgalmas tanulmány által kimivelve kedves énekesnő valhatik belőle. Honművész, 1838. január 28. 8. szám. 62.

³⁷ 2-ik szakasz „Beatriceból“ kettősdal K. Paulina és Sátorfytól igen jól énekelve. K. Paulina illy iparral szép előmenetelt teend, minthogy mind szava mind iskolája jó. Honművész, 1840. március 22. 24. szám. 191.

³⁸ Honművész, 1840. augusztus 30. 70. szám. 567.

³⁹ Hogy azonban egyébként is ezen elősorolt dalművek hijányok nélkül nem adattak, 's nem is adathattak, természetes; mert a' fennebb előadott körülményeken kívül figyelembe veendő, hogy e' csak öt hónap előtt Komlóssy ur által szervezett opera-társaság illy rövid idő alatt, az említettekhez még a' szevillai borbélyt is számítva, hat dalművet tanult-be, 's hogy három nap egymásután kénytelenített a' társaság énekelni, szerződési helyére, Szegedre, hova hamarabb visszatérni köteles lévén. – írja a szabadkai referens 1841 tavaszán. Honművész, 1841. március 28. 25. szám. 198.

léptette fel koncertszerű előadásokon, jótékonyági esteken „magánydalokat”⁴⁰ éneklő leányát. Megtörtént, hogy kedvéért az előadás kereteibe új énekes epizódokat ékelt. A *Szökött katona* kolozsvári előadásában például a második felvonás báljelenetében Paulina énekesnőt alakított, Signora Tadolini „kedvelt Boloréját” énekelte, melyet a színlapon kiemelten feltüntetett Komlóssy Ferenc.⁴¹ Két héttel később Zilotti Nicolóval énekelte a *Bájjital* kedvelt első felvonásbeli duettjét a jutalomjátékkal választott népszínmű második felvonásában. Duettjük a felvonás új szereplőiként szerepel a színlapon: Zilotti Nemorinót, a falusi pór ifjút alakította, míg Komlóssy Paulina Adinát, a falusi hölgyet.⁴²

4. Próbálkozások Pesten

Komlóssy Ferencnek 1844-ben a választmányhoz írott, Ida lánya vendégjátékát intéző levelei nem említik Paulina nevét. Idát 1845. június 1-től szerződtette a Nemzeti Színház, ugyanazon év októberében Komlóssy Ferenc megszervezhette idősebb lánya fellépését is. Milyen „piaci rést” igyekezett kihasználni Komlóssy Paulina? Az Országos Széchenyi Könyvtár Színháztörténeti tárában és kéziratárában, valamint az OSZMI–PIM kéziratárában és kisnyomtatványtárában őrzött dokumentumok arra engednek következtetni, hogy az operaénekesi pályát az egyre sikeresebb, „vegyes zeneiségű”⁴³ népszínmű énekes-színészi szerepeire kívánta váltani, amelyhez hangi-alkati adottságai, valamint ének- és táncudása jobban illeszkedtek. Ezen szerepkör ösztönzése a lányait ügyesen menedzselő Komlóssy Ferenc színházfelfogásához is jobban illeszkedett. A volt színidirektor a Pesti Magyar Színház választmányának írott 1839-es ügyelői jelentésében hangsúlyozta a köznépből formálódó közönség jelentőségét a színház működésében, a vezetőség figyelmébe pedig a paródiát ajánlotta, mint ezen közönség megnyerésének legalkalmasabb műfaját (a bécsi eredetű népszínműre használatos magyar „szakkifejezést” használva).⁴⁴ Bartay Endre eredeti színműveket ösztönző, 1843-ban kiírt pályázata is ezt a paradigmát követi.⁴⁵

Ráday Gedeon a színház igazgatásának átvételekor Bartay eredményeit megtartotta, illetve továbbfejlesztette, a színház ügyeivel azonban nem volt közvetlen kapcsolata, ezért a biztosságok, a titkár (Szigligeti) és a segédszínészekkel,

⁴⁰ Blum: *A zsidó népdalok földesúr és csizmadia*. Kolozsvári színlap. 1844. január 26.

⁴¹ Szigligeti Ede: *Szökött katona*. Kolozsvár színlap. 1844. január 17.

⁴² Szigligeti Ede: *Szökött katona*. Kolozsvári színlap. 1844. február 2.

⁴³ „a népdaloktól a népies műdalokon át a korban divatos operákból vett idézetekig”. Szegedy-Maszák 2011.

⁴⁴ *Komlóssy Ferenc ügyelői jelentése. 1839. május 9-én*. A színház működésére vonatkozó vegyes tartalmú iratok. 5. OSzK SzT NSz, Fond 4/25.

⁴⁵ A pályázat célja „...egy népéletből merített, minden aljasságtól ment, jó irányú, látványos színműre, mely által a köznép is színházba édesgetvén, ízlése nemesbítették, melyre a szerzőnek egyszersmind szabad mezőny engedtetik díszítmények, ruházatok s minden egyéb költségek kiállításával, de természetesen csak arányos belső tartalmasság mellett, színműve hatását emelni.” Pukánszky 1930: 154.

technikaiakkal foglalkozó ügyvivő (Fáncsy) jutottak nagyobb szerephez (Bécsy 1990, 289). 1845-től kezdődően a színlapokon több új, fiatal énekes neve tűnik fel, fellépésük a hangászegyesületi énektanoda eredményes működésének jele. Első színpadi kísérleteik elismerést is hoztak a Zenedének, mely az operaszerepekre tudatosan készülő, dilettáns elődeiket meghaladó énekeseket próbált kinevelni (Tallián 2011: 343–344). Az egyre sikeresebb népszínmű is magával hozta a színházi személyzet sajátos gyarapodásának igényét (Pukánszky 1940 I.: 168). Erre alapozva Fáncsyval Komlóssy kialakíthatott újabb vendégjátékokat idősebbik lánya számára. Vagy az operáért felelős Szerdahelyi József adhatta meg a lehetőséget a volt színigazgató leányának?⁴⁶

Ez az eljárás nem is volt szokatlan a színházban. Tallián Tibor szerint például Reszler István és Lovassy Betti Guglielmi énekmester ajánlására kaphatott meghívást vendégszereplésre ebben az időszakban (Tallián 2011: 345). Hogy Komlóssy Paulina konzekvensen a Tallián Tibor által „új zenés tömegműfajként” aposztrofált népszínmű szerepeiben próbálkozott, jelzi, hogy tisztában volt hangalkati adottságainak felhasználhatóságával a Nemzeti színpadán (Tallián 2011: 361). Operaénekesként Schodelné, vagy az 1846. augusztus 24-én szerződötetett Hollósy Kornélia mellett (de nélkülük is) lehetetlen lett volna érvényesülnie.

Még apja kapcsolatai révén sem kaphatott újabb szerződést, ennek mikéntjére az alábbiakban reflektálok. Szerződötetése elmaradásának története azt a markáns ízlésbeli és színvonalbeli különbséget is jelzi, mely a főváros és a vidéki nagy- és kisvárosok között feszült. Amint azt Tallián Tibor kiemeli, a Nemzeti Színház megnyitásának következményeként a vidéki zenés színpadok a korábbinál is kezdetlegesebb állapotba züllöttek. Nemcsak Komlóssy Paulina számított tehát idejélműltnek és provinciálisnak Pesten, ugyanez az ítélet várt más, felkészültebb vidéki dalszínészre is. Ilyen épp Komlóssy Paulina karrierjéhez kapcsolhatóan Lukácsi Antónia, Szerdahelyi Nelli, vagy a szépséges és tehetséges Lászlóné De Caux Mimi is (aki külföldi karrierje során csiszolta valóban sikeressé tudását).

Ez közvetve azt igazolja ismét, hogy Komlóssy Paulina apja kapcsolatai révén tudott háromszor is kísérletet tenni a szerződötetésére a negyvenes években. Minden alkalommal tehetségesebbnek bizonyuló, a közönség rokonszenvét élvező vetélytárral versengett: Prielle Kornélia, Éder Lujza, Csercser Natália, Lászlóné, de ide sorolhatjuk saját húgát, Komlóssy Idát is.

1845-ben tehát Komlóssy Paulina szerződötetése érdekében, „színi próbája teendése végett” készült fellépni Haray Viktor *Szökött színész és katona* című népszínművében október végén – november elején.⁴⁷ A népszínművet a bejelentést követően 1845. november 2-án, és december 14-én adták elő, ám a lapok egyik

⁴⁶ Szerdahelyi rövid távollét után – melynek hátterében az operát övező konfrontálódások álltak – 1846-ban tért vissza, és keserűségére kizárólag rendezői feladatokat kapott. Ez esetleg megerősíthette a szövetségét a vándorszínészet korából ismert pályatársaival, akik részéről nem kellett most támadástól tartania. Tallián 2011: 40.

⁴⁷ Pesti Divatlap, 1845. október 23. 30. szám. 981–982.

esetben sem emelik ki Komlóssy Paulina nevét.⁴⁸ Novemberben a Ninát játszó Prielle Kornélia megbetegedett, szerepét Hubenainé vette át.⁴⁹ Paulina Lenke szerepét vehette át a testvérétől, Komlóssy Idától, amennyiben ekkor lépett színpadra, nevét azonban nem említik az erre vonatkozó források. Kirívóan rossz játékát feltételezhetően szóvá tették volna a bírálók.⁵⁰ Alkalmazására nem került sor, az 1846-ra kiadott zsebkönyv a Nemzetiben szerencsét próbáló vendégművészek hosszú listáján sem szerepelteti.⁵¹

1846-ban újabb kiváló alkalom adódott Paulina művészi megmérettetésére. A Pesti Divatlap júliusi értesülése szerint az állandóan gyengélkedő Lukácsi Antónia énekesnő helyét készült átvenni Szigligeti népszínműveinek kedvelt szerepeiben: Julcsa (*Szökött katona*), Lizi (*Zsidó*). A lap meglátása szerint az ének-, játék- és táncudást egyaránt igénylő szerepekre még nem volt megfelelő alkalmazottja a színháznak, Lukácsi Antónia vendégszínházát pedig röviden úgy jellemzi: „borzasztó fiascokat csinált”.⁵² A személyi feltételek hiányosságait a Honderű 1846-os nyári számaiban Petrievich Horváth Lázár is kiemeli (Bécsy 1990: 322). Természetesen a színházat gyakran kritizáló Pesti Divatlapban megjelenő hírt kezelhetjük úgy is, hogy korábbi esetekhez hasonlóan az igazgatóságnak szánt célzás, befolyásolási szándék áll az idősebbik Komlóssy-nővér lehetséges szerződtetésének híre mögött. Tallián Tibor meglátása szerint a színházi belharcokról rendszeresen és lelkiismeretesen tudósító sajtót maguk az énekesek és színházi pártok értesíthették a szereposztás és műsorrend vélt vagy valós anomáliáiról, hogy ezzel is nyomást gyakoroljanak a szereposztást és műsort összeállító testületre (Tallián 2011: 55, 345).

⁴⁸ Az Életképek tudósítója rövid összegzésében akár benne is lehetne a színésznő teljesítményének kritikája. „Vasárnapi darab, vasárnapi közönség, vasárnapi előadás; ezzel mindent megmondánk, csak azt tesszük még hozzá, hogy ennek is meg kell lenni, és ez is a színház céljaihoz tartozik; mert a közönség azon részéről sem szabad feledkezni, mellynek elég oka van hat napig szomorkodni, 's ennél fogva jól esik a hetedik este kissé nevetnie. S----.” Életképek, 1845. december 20. 25. szám. 803.

⁴⁹ Novb. 2. Szökött színész és katona, népszínmű 3 föl. Második fölvonás után a rendező kilépett 's így nyilatkozott: szerencsém van jelenteni, hogy Priel Cornelia hirtelen megbetegült, 's szerepét Hubenainé fogja folytatni. A tisztelt rendező ur itt két nagy hibát követte el, egyiket a kereszténység 's felebaráti szeretet, másikat pedig a művészet ellen; mert az nem szerencse, midőn valaki megbetegszik, 's Hubenainé fölléptét bizonyosan szinte senki nem fogja szerencsének tartani. Az előadás jól mulattatá a nagyszámú közönséget. Életképek, 1845. november 8. 19. szám. 607.

⁵⁰ Komlóssy Ida és Prielle Kornélia teljesítményét kiemelték pl. Pesti Divatlap, 1845. augusztus 28. 22. szám. 700.

⁵¹ Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1846-ik évre. Kiadták Gillyén Sándor és Göncz Sámuel. Pest, 1846. OSzK, SzT, 272, XLII–XLIV.

⁵² „[...] mint halljuk, szakmaiban, az az azon szerepekben, mellyekben kísérletet tenvőleg fellépve, borzasztó fiascokat csinált, Komlóssy Paulina k. a.t szándékozik az igazgatóság fölléptetni. Illy szerepek a Szökött katonában a Julcsáé, Zsidóban a szobaleányé stb. hol t. i. játék mellett éneklési jártasság is szükségeltetik. E próbafölléptetés minden esetre szükséges és nagyon kívánatos, mert azt, hogy az érintett szerepek vitelére színi személyzetünk között jelenleg nincs egyén kiállítható, senki sem hozhatja kétségbe.” Pesti Divatlap, 1846. július 25. 30. szám. 594.

Lukácsi Antónia – a későbbi Follinusné – a kolozsvári operarajongó „karzati közönség” kedvence volt,⁵³ Szerdahelyi József kolozsvári társulatának Szerdahelyi Nelli mellett másodénekesnője az 1845–46-os színi évadban.⁵⁴ A sajtóbeli színházi beszámolók, krónikák alapján foglalkozása dalszínész volt: operákban és énekesjátékokban egyaránt fellépett. Sem őt, sem Szerdahelyi Nellit nem találták alkalmasnak operai szerepekre Pesten, ezzel szemben vidéki színpadokon mindketten sikeres karriert futottak be.

Lukácsi Antónia hosszas betegeskedéséről szóló hírek mögött saját alkalmatlanságának felismerése, a kudarcból való félelem, a nyílt megmérközés félelme állhatott? A Pesti Napló felróta ott-tartózkodásának 4. hónapján, hogy túl sokat gyöngélgedik „a színház erszényére”.⁵⁵ Az énekesnő augusztus végétől az olasz turnéjáról visszatérő Havi és Szerdahelyi dalszintársaságához csatlakozott,⁵⁶ de 1846 szeptemberében még fellépett a Nemzetiben, az *Alvajáró* nőben Liza szerepében – a főszerepeket Hollósy Kornélia és Wolf Károly énekeltek –, teljesítményét ismét élesen bírálták.⁵⁷ Vidéki énekesnőként folytatta karrierjét.⁵⁸

Komlóssy Paulina a Nemzetiben történő ritka vendégszereplései mellett vidéki színpadokon vállalt szerepeket, ámbár erre vonatkozóan nem találni sok forrást. Az bizonyos, hogy 1846 májusában Hevesi Imre Veszprémben állomásozó színtársulatában lépett fel (Hudi 2009: 56), innen valószínűleg elkísérte a társulatot Székesfehérvárra és Pápára. A Pesti Divatlap referensének a dalszínész nő erényeit és hibáit is tartalmazó leveléből sajnos nem közöl részleteket.⁵⁹

⁵³ Az őket favorizáló pártokat nelisták’ és antonistákra keresztelte elmésen a sajtó. Ferenczi 1897: 365–366.

⁵⁴ A helyi sajtó tudósítása szerint fegyelmetlen és illetlen viselkedésével botránkozta a *Béla futására* összegyűlt szépszámmű nézősereget Follinusszal: „szó nélkül nem hagyhatjuk Follinus és Lukácsi Antónia illedelmetlen viseletüket. A’ színpadon, komoly jellemben nevetni a’ közönségnek hátat fordítva, az éneket félbehagyva távozni, oly tény, melyet megrovás nélkül még egyszer oly jámbor critica is mint a’ kolozsvári nem hagyhat, ’s még egyszer oly türelmes közönség is kipiszszeg. Meglehet, hogy az ezt levők nem tarták botránynak. De mi hajlandók vagyunk ezt nem hinni. Az említettek némely lovagok általi azon mentegetése, hogy ők daljokat bevégezték, igen gyáva mentség, mert mi benne több becsületérzést hiszünk, hogy sem a’ piszszogés daczára tovább is benmaradtak volna. Szánandó, ki ily védelemre szorul.” Mult és Jelen, 1846. április 7. 28. szám. 165.

⁵⁵ Pesti Divatlap, 1846. július 18. 29. szám. 577.

⁵⁶ Pesti Divatlap, 1845. szeptember 4. 23. szám. 735.

⁵⁷ A’nemzeti színpadon múlt szombaton Hollósy k. a. és Wolf ur az „Alvajáró”-nőben ismét remekeltek. Illy előadást ’s az abból eredeti élvezetet lehet aztán valódi művészetinek nevezni! – Csak valami Lukácsi Antónia, kit Liza szerepében fölléptetni nem épen szerencsés gondolat volt, ne hagyta volna tapasztalni, hogy minden jónak megvan a’ maga rozsz oldala is. Életképek, 1846. szeptember 26. 13. szám. 416. – Lukácsi Antónia Liza szerepét ugyancsak tönkre tette tompa hangjával s hamis énekével. Pesti Divatlap, 1846. szeptember 26. 39. szám. 772.

⁵⁸ Tele házat az első opera csinált, az „ezred leánya.” A’ czímszerepet Lukácsi Antónia adta, kiről elég legyen mondanom, hogy kellemes énekével, csinos külsejével, és szabatos játékával a’ közönség kedvenczvéé küzdte fel magát – azon közönségnek, mellynek egyik része csak az opera zenéjét, de szövegét nem értette. Életképek, 1846. november 28. 22. szám. 672. – Lukácsi Antónia itt meglehetősen tetszik vagy inkább tetszett, mit nem annyira gyenge hangjának, mint csinos külsejének köszönhetett. Szokott gyengélgedni. Életképek, 1847. január 16. 3. szám. 64–2.

⁵⁹ Pesti Divatlap, 1846. május 21. 21. szám. 418.

Legközelebb 1848. február 27-én Szigligeti Ede *Csikós* című népszínművében lépett fel Rózsi szerepében. Török „műkedvelő úrral”⁶⁰ együtt vendégszerepeltek.⁶¹ Az *Életképek*, a színház hivatalos közlönye tudni vélte, hogy az 1847 végén távozó Lászlóné pótlását kísérelte meg a színésznő. Komlóssy Paulina vaudeville-énekesnőként, népdalénekesnőként próbálta karrierjét folytatni, ám a bírálók – bár elismerték jártasságát – a Nemzeti színpadának megkövetelt színvonalát ismét nem fedezték fel benne.⁶² Az *Életképek* szerkesztője, Jókai Mór frappáns összegzése szerint a dalszínésznő sem alkatilag, sem előadóművészetével nem való a Nemzetibe.

A’ másik vendég Komlóssy Paulina k. a. operánk egykori bronzkorának már csak ereklyéje, primadonnaságából nem maradt benn egyéb, mint az emlékezet, ’s egypár hervadt koszorú. Melpomene Normák csillagos övét lekeríté derekáról, ’s a’ Rózsi pipicsipkés kötőjével cserélé ki. De híjába! az idők sebesen változó forgalmának senki akasztó láncza nem lehet, – és ebben találta föl K. P. k. a. is másoknak tanulságos példájára, megnyugvását. Egyébiránt helyét betöltő ’s elég gömbölyűséggel játszott, – hogy azonban mint vaudeville-énekesnő, népszínműveinkben Lászlónét kárpótolja, arról mi tagadás benne – szó sem lehet. Szerk.⁶³

A népszínművek női szerepeit játszóknak adottságaira vonatkozóan 1848-ban csupán differenciálatlan elképzelésekről⁶⁴ olvashatunk: ezek részben elméleti felvetések, részben a szórakozás igénye formálta őket. A teljesség igénye nélkül: a vaudeville-énekesnő legyen bájos, csinos, élénk tekintetű, szenvedélyes, „kaczkias, tüzről pattant”,⁶⁵ sugárzóan nőies, érzéki és érzékeny,⁶⁶ előkelő megjelenésű, biztos ízlésű, ugyanakkor nemzeti értékek és morális igazságok reprezentációja (Zabán 2014: 123).

1848 tavaszán Rózsi szerepét Éder Lujza, valamint Csercser Natália is eljátszották, utóbbi szintén a szerződés reményében lépett fel három alkalommal a Nemzetiben. Éder Lujza Komlóssy Paulinához hasonlóan színészcsalád sarja, a színgazgató Éder György vidéki sikereket elérő leánya. Csercser Natália karrierje

⁶⁰ Török Istvánról van szó, akit az 1848. év folyamán kardalusként alkalmaztak a színházban. Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1849-ik évre. Kiadták Gilyén Sándor és Gönczi Soma. Pesten, 1849, XXII.

⁶¹ Az előadás jövedelme középszerű. 1848. febr. 27. *Csikós*, bevétel 195.25. Komlósi Paulina és Török úr fellépte, Török úr műkedvelő színi próbája már megesett jan. 30-án is, a Farsangi iskola c. darabban (bev. 111.45) Pénztári napló. Színdarabok szerinti bevételi napló. 1848 – 1849. – 1850. – 1851. – 1852., OSZK SzT Kötetes iratok. 622.

⁶² Komlóssy k. a. már jártas a színpadon, s (a *Csikósban*) a magyar pórlányt kielégítőleg adá. Honderü, 1848. március 4. 9. szám. 140. – Komlóssy Paulina is hallata magát Rózsi szerepében, s kivált a népdalok előadásában sok ügyességet tanúsított. Pesti Divatlap, 1848. március 5. 10. szám. 316.

⁶³ *Életképek*, 1848. március 12. 11. szám. 347–348.

⁶⁴ A népszínmű műfaji normáit tekintve sincs egységes álláspont. Zabán 2014: 114.

⁶⁵ Pesti Divatlap, 1848. március 12. 11. szám. 348.

⁶⁶ Ezek a szerepek „művészi coquetteséget, piquant fölfogást igényelnek, élénken szerteszóródó tüztekinetet, melly mindig szivhódítóbb, mint a’ merev, habár átszegező nézés. ’S illyen szerepekben öltözék, hajzat kiválóan emeli a’ színésznő játékát.” *Életképek*, 1848. március 19. 12. szám. 375.

szintén Kassán indult 1838-ban. A kellemes, képzett mezzoszoprán hangú, de valódi operai orgánummal nem bíró, viszont igen csinos, látványos alkatú Éder Lujza csillaga leáldozóban volt,⁶⁷ ez fizetésében is megmutatkozott.⁶⁸ A színház végül Csercsér Natáliát alkalmazta drámai és énekes szerepekre.⁶⁹ Török István „műkedvelő urat” kardalusként szerződtették, Komlóssy Paulina azonban ilyen ajánlatot vagy nem kapott, vagy nem fogadott el. A kardalosi szerepkör betöltését a szóló énekszerepekre vágyó énekesnő visszaminősítésként, fejlődésének gátjaként is megélhette.⁷⁰ Az 1848-ra kiadott színházi zsebkönyv már csak Török urat említi a Nemzetiben fellépő vendégművészek jegyzékében, Komlóssy Paulinát nem.⁷¹

5. Egy vidéki dalszínésznő portréja

5.1. Énektehetsége

A Paulina működéséről szóló, gyakran elfogult bírálatok felfedik az énekesnő későbbi pályaelhagyásának lehetséges okait. Énekhangját, -technikáját, dikcióját kemény és szorgalmas munkával edzette – többen a bírálók közül észlelik is a szakszerű tanulmányok hatását. Komlóssy Ida rövid biográfiája is említi kettejük elmélyült oktatását.⁷² A modern operarepertoár előadására a gyakran elfogult, de e tekintetben egymásra rímelő visszajelzések alapján azonban sem alkata, sem ének- és színi tehetsége nem tette őt hosszú távon képessé. Tallián Tibor véleménye szerint a gondos képzés sem előfeltétele a felnőttkori énekhang szépségének (Tallián 2011: 75). Komlóssy Paulina a technikáját előkészítő-csiszoló hangképzés dacára sem érlelődött kiváló énekessé. Testvérét, Idát az egykorú bírálatok már ekkor többet dicsérik érzelmes, tehetséges játéka okán.

„Meglehetős” hangja⁷³ a provinciális színházak mércéje szerint – ahol a hang átütő ereje nagyobb értéknek számított, mint koloratúrája – elegendő volt

⁶⁷ Az elsőbbségért való versengés személyes vonatkozásaihoz adalék Éder Lujza keserű hangú levele Simontsits Jánoshoz, melyben a fiatal vetélytársak miatti mellőztetéséről panaszkodik. „Hasznavehetetlenül tart e színházban!” – nevezi meg felmondása okát. Éder Lujza Simontsits Jánosnak. 1849. december, Pest. Simontsits János hagyatéka. OSZMI–PIM Kézirattár, Gy/884.NSz.

⁶⁸ Az 1848/49-es évre Éder Lujza keresete 40 ft/hó, Csercséré 60 ft. Komlóssy Ferenc 36 ft/hó, Ida lánya 100 ft/hó fizetést kapott. Fizetésjegyzék 1848/49-re. Simontsits János hagyatéka. OSZMI–PIM Kézirattár, Gy/884.NSz./5.

⁶⁹ Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1849-ik évre. Kiadták Gilyén Sándor és Gönczi Soma. Pesten, 1851, XII.

⁷⁰ Korcsok Leopoldina, későbbi magánénekesnő Simontsits Jánoshoz írott levelében is ilyen indokra hivatkozva utasítja el kardaloknoként való szerződtetését. Szerinte „a’ karéneklés által a’ hang nem javúl, hanem vész”, s ő szerette volna magát zeneileg kiművelni. Megfigyelése szerint ugyanis erre nagy igény mutatkozott az intézmény részéről: „Intézetünk mindent kész volt tenni olyan tagért a’ kibe tehetséget láttak, ének és zongora tanításban részesültek”. Korcsok Leopoldina Simontsits Jánosnak. 1852. március 14. Pest. Simontsits János hagyatéka. OSZMI–PIM Kézirattár, Gy/884.NSz.

⁷¹ Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1849-ik évre. Kiadták Gilyén Sándor és Gönczy Soma. Pesten, 1849, XLVI.

⁷² *Jelenkor. Politikai és társas élet ENCYCLOPÉDÁJA*. Különös tekintettel a hírlapok olvasóira. Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1858. 191.

⁷³ Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 3. 88. szám. 991.

énekesnői ambícióihoz. A szoprán-szerepek éneklésekor leltározott hiányosságok és erények arra engednek következtetni, hogy az énekesnő született hangfekvése inkább mezzoszoprán (magas alt) vagy alt lehetett. Valószínűleg technikai tanulmányai sem annyira állóképességét, mint elsődlegesen hangjának hajlékonyságát és terjedelmét célozták: „Norma szerepében nagy szorgalmat és szép énektehetséget mutatott, 's a' méltányos bíró előtt vidéken mindig kedves leend, miután ez óriási szerep sikerítésére minden erejét feláldozni látszott. A' pajkos Adina jellemében sokkal könnyebben mozgott, 's mind ének, mind játéka kielégítő volt. Nem annyira Júliában. Hangja erős, tiszta sopran, 's a' hangfutásokra meglepőleg gyakorlott.”⁷⁴ Tallián Tibor megfigyelése szerint az ún. „csalogányok” értékelésében a hangszépség viszonylagos kritériumát mai napig megelőzi az *agilitá*, a hang mozgékonyasága (Tallián 2011: 137). Ennek az elvnek megfelelően zajlott Paulina képzése: „szorgalma mindazáltal megbecsülhetlen, mit a' tiszta pontos intonatióban, és hangszerepének szilárd betanultságában mindig bizonyít.”⁷⁵ Hangtartománya mégis viszonylag szűk maradt, „alsóbb hangjai erőtlének, a' felsőbbek pedig gyakran kelletténél tulsiklók”,⁷⁶ a virtuóz énekszerepeknél gyakran rekedtté, visítóvá vagy falssá vált, de szóvá tesz a tempóbeli bizonytalanságait, vagy a megfelelő hangnem eltévesztését is.⁷⁷ A hamis intonáció, a légzési technika problémái azt jelzik, hogy szakszerűtlenül, amatőr módon képzett énekes volt, teljesítménye színvonala egyenetlen.

A „szeszélyes” drámai szoprán, koloratúrszoprán szerepek gyors, könnyed hangváltásai erejét meghaladónak bizonyultak, gyakran elhadarta a „coloraturákat”.⁷⁸ Énekhangja nem volt eléggé átütő erejű,⁷⁹ a zenekarral nem tudott versenyre kelni.⁸⁰ Alkalmanként meghaladta ezen szerepek elfogadható előadása.⁸¹ Ezek annak a jelei is lehetnek, hogy a gyakori igénybevétel, valamint hangjának magasba való erőltetése túlterhelte orgánusát,⁸² amely más körülmények között élvezetet is tudott okozni közönségének: „magánydalát, mellyet ismételnie kellett, szép kerekdedséggel éneklé; hangja erős és kellemes.”⁸³

Énekléséből épp a felsoroltak következtében gyakran hiányzott az élnökség, könnyedség, természetesség. Tapasztalata, színpadi jártassága, valamint jó szerep-

⁷⁴ Honművész, 1841. március 18. 22. szám. 176.

⁷⁵ Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 3. 88. szám. 991.

⁷⁶ Honművész, 1840. december 20. 102. szám. 825.

⁷⁷ Mult és Jelen, 1842. november 18. 92. szám. 729.

⁷⁸ Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 27. 95. szám. 1101.

⁷⁹ Honművész, 1841. január 3. 1. szám. 7.

⁸⁰ „hangja vidéki színpadon eléggé erős, de mód nélkül műveletlen” Regélő Pesti Divatlap, 1842. május 26. 42. szám. 326.

⁸¹ Honművész, 1841. március 18. 22. szám. 176.

⁸² Kolozsvárott: hangja „gyakran orrhanggá változik, kissé igen éles volt... A' második felvonásban, kivált a' recitativokat elsiette; főként pedig az Adalgizávali közkedvességű kettősdal allegróját, egy negyed hanggal fennebb éneklé; egyébaránt hangjában az egész játék alatt némi rekedtséget lehetett észrevenni.” Mult és Jelen, 1842. november 18. 92. szám. 720.

⁸³ Komlói Paulina k. a. magánydalát, mellyet ismételnie kellett, szép kerekdedséggel éneklé; hangja erős és kellemes. Honművész, 1840. október 15. 83. szám. 672.

és szövegtudása⁸⁴ mégis képessé tette arra, hogy vidéki társulatoktól elvárt színvonalon⁸⁵ biztosítsa az operák női főszerepeit. A pesti színpadon feltűnő vidéki dalszínészek provinciális modorosságainak, hiányosságainak elmarasztalása mellett a sajtó rendszeresen dicséri „színpadi otthonosságukat”, mint a kiemelkedő színészi teljesítmény és hatékony önképzés lényeges premisszáját.⁸⁶

Az énekesnő repertoárjának legjelentősebb szerepei: Adalgisa és Norma (Bellini: *Norma*), Ninetta (Rossini: *Tolvaj szarka*), Gemma (Donizetti: *Gemma di Vergy*), Camilla (Hérolde: *Zampa*), Mária királyné (Ruzitska: *Béla futása*), Júlia (Bellini: *Montecchi és Capuletti*), Lucrezia (Donizetti: *Lucrezia Borgia*), Adina (Donizetti: *Bájital*), Alaide (Bellini: *Az ismeretlen nő*), Signora Tadolini „kedvelt Boloréja”,⁸⁷ Donizetti *Belizár* című operájából.

5.2. Alkata

Nemcsak az éneklés hibái okozták azonban sikertelenségét, hanem alkata is. Termete alacsony,⁸⁸ kövérkés, „gömbölyű”,⁸⁹ külseje némely bírálók szerint egyenesen „kellemetlen hatása”⁹⁰ volt, más forrás „szemhibáját” (kancsalságát vagy rövidlátását) említi. Színészi játéka, színpadi mozgása a kortársak megfigyelése szerint esetlen, modoros, túlzó volt, hiányzott belőle a tudatosság, fegyelem – „kicsi kacsaként ide oda tipegésével nem a’ legbájolóbb.”⁹¹ Alakításaiból hiányzott a szenvedély,⁹² az összpontosítás, a fegyelem, az átlényegülés ereje: „kellemetlen hatású külsővel, csinos öltözetével, meglehetősen hangjával, de mellyel érzelmet fakasztani nem tud, minthogy különösen a’ lágyabb és halk hangvitelre eső helyeken nem tudja mit csinál, énekében itt semmi olvasztó.”⁹³ Ezt a megfigyelést teszi 1843-ban megengedően Gyulai Pál is: „Paulina csak operákba való, színműben kiállhatatlan” (Gyulai 1961: 422–423). A Regélő Kondor Ödön álnévű bírálója 1842-ben összegezte a dalszínésznő hiányosságait, s már ekkor javasolta a szerepkör-váltást az énekesnő alkati-hangi adottságai alapján:

⁸⁴ Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 3. 88. szám. 991.

⁸⁵ „Mint mondók operáink is voltak. Komlossy Paulináról ’s Havirul itt csak dicsérettel emlékezhetünk, kik annak ellenére is hogy az orchestrum – egy zongora volt, a’ legkedveltebb operadarabokban meglepőleg jól éneklének.” Regélő Pesti Divatlap, 1842. augusztus 18. / 66. szám / 636.

⁸⁶ Életképek, 1847. szeptember 12. 11. szám. 352.

⁸⁷ Ruzicska alkalmazta zenekarra, a *Szökött katona* egyik „betétdalaként” énekelt el, melyet 1844. január 17-én választott húga jutalomjátéku. Kolozsvári színlap, 1844. január 17.

⁸⁸ Mult és Jelen, 1842. november 18. 92. szám. 730.

⁸⁹ Regélő Pesti Divatlap, 1842. május 26. 42. szám. 325–326.

⁹⁰ Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 3. 88. szám. 991.

⁹¹ Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 3. 88. szám. 991.

⁹² Első estve, a’ melly napon beértünk, hire futván, hogy Komlóssy Paulina fog remekelni Béla’ futásában, örömmel siettünk a’ színházba, mellyet egyik nemes szívü tanácsnoka tart Debreczennek. Az unalomig jól mulattuk magunkat, az ének’ mómora tündér álmokba merengteté lelkünket: elaludtunk. Társamon nem csodálkoztam, mert ő már irt is az operák ellen, hanem magamon, ki nagy énekbarát vagyok. Regélő Pesti Divatlap, 1843. október 8. 29. szám. 907–908.

⁹³ Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 3. 88. szám. 991.

Komlósi Paulina (Lucrezia) szinte szorgalmasan énekelt. De e' szerep magasan fölülmúlja erejét. Hangjából hiányzik a' kellem, mélység, lágyság, hajlékonyság, illy szerepnél nélkülözhetlen kellékek 's nyíltan ki mondom, hogy ennyi tehetséggel nagyobb szerű operákban és pedig Norma, Gemma, Borgia Lucrezia, 's e' félékben föllépni a' leg megbocsáthatlanabb' elbizottság. 'S ha hangjának bájtalan élességét, melly a' fültre kellemetlenül a' szívre éppen nem hat, szem hibáját, alacsony, a' testességig köpczös természetét tekintetbe vesszük, kétségbe kell esni a' felől, hogy K. Pból valaha csak valamennyire kitűnő énekesnő is váljék. Ha azonban minden áron énekelni akar, tiszta tökéletes meggyőződésből javallom neki, hogy búcsút mondvá az operának, képezze magát vaudeville vagy bohozati énekesnővé, itt sokkal könnyebben kitüntetheti magát, miután jelentőleg kevesebbet kívánnak ezen szakbeli énekesnőktől. Hogy a' darab' végén, midőn Gennaro által meggyilkoltatnia kell vala, miért dőlt el 's halt meg, a' nélkül, hogy amaz csak egyetlen egy újjal is nyúlt volna hozzá, azt bizonyosan csak ők ketten tudják.⁹⁴

Színészi eszköztárának problémái nem egyediek. A Pesten fellépő vidéki színészeket a közönség részéről tanúsított jóindulat („kegyelet”) dacára rendszeresen bíralták hasonló manírjaikért, hiányosságaikért: „vidéki színésznőink rendszeren bizonyos rögzött manierban játszanak, a' leggömbölyűbb karral is szegletességet fejtenek ki, és szűk körhöz szokván, kisvárosias tartózkodással félénken ejtik lépteiket, marionett-bábuk, kiknek sodronyszerű mozgása kellemetlenül hat a' szemre”,⁹⁵ „éneklés, tagrángatás, hamis pathos”,⁹⁶ „affectáló, arczrúnczigáló, s túlságoskodva őrzőngő modor”⁹⁷ jellemzi játékukat. Ezek az észrevételek hűgát, Idát is érintik: a fiatal, törekeny színész nő báját, „szendeségét” dicsérők is figyelmeztették játékának vidéki modorosságaira,⁹⁸ amit másfél évtizeddel később nem tudtak többé megbocsátani neki.

Maga Komlóssy Ferenc nem léptette fel túl gyakran színjátékokban Paulinát, aki még a jelentős számú személyzetet igénylő színi előadásokban is kizárólag mellékszerepeket játszott: rabnő (Ponsard: *Lucrecia*), leányka (Gottfried: *Hét leány közül a legrútabb*), Martine, másodsztínész nő (Desnoyer: *Egy színész élete*), varró leány, Pamela (Mellesville: *Ördög leánya*), Cassilda (Victor Hugo: *Ruy-Blas*). Tény, hogy Komlóssy a negyvenes években a sikeres színiévadok lényeges feltételének tartotta az operák előadását társulataival (Kolozsvárott, Debrecenben, Kassán, Szegeden), ezért fordított kiemelt figyelmet énekes primadonnája jó fizikai állapotára, hangjának kíméletére.

5.3. „...ez az egyenruha, ő erre kacsingat”

A jelzett hibák elsődlegesen a szakszerű és hosszú távú képzés hiányával magyarázhatóak, és csak másodsorban a dalsztínész nő átlagos énektehetségével.

⁹⁴ Regélő Pesti Divatlap, 1842. augusztus 14. 65. szám. 621.

⁹⁵ Az Életképek a felsorolt hiányosságokért a vidéki színjátékszás mostoha körülményeit teszi felelőssé. Életképek, 1848. március 19. 12. szám. 374.

⁹⁶ Pesti Divatlap, 1848. március 12. 11. szám. 348.

⁹⁷ Pesti Divatlap, 1847. február 21. 8. szám. 252.

⁹⁸ Életképek, 1848. március 19. 12. szám. 375.

Elfogadható énektudása nem párosult szabatos, érzelemdús játékkal, magatartásában viszont a nagyvilági operaprimadonnák manírjai köszöntek vissza. Ezért többen a bírálók közül silány produkcióit erkölcsileg kifogásolható maga-kelletésének tulajdonították: „látnátok csak hogy hányja veti ez a kis gömbölyű alak, mintha már ő is nagy énekesnő volna”.⁹⁹ Zord tudósításaik szerint a dalszínésznő a színpadról flörtölt a színházat látogató katonákkal: „a’ kis opera zsarnoknő a’ színpadon együgyüségé’ érzetében csupán egy dologról látszik érdekeltetni, szerényen megvonva magát más mindentől, más’ szerepének helyes feloldásától is, és ez az egyenruha, ő erre kacsingat, boszúságára e’ szép nemnek, melly a’ szerénytelenségről undorodik, boszúságára a’ férfinemnek, melly magára is akar kacsintatni, vagy mihez méltó joga van kacsingatás nélküli előadást látni.”¹⁰⁰ Bár szemhibája ismeretében felmerül, vajon mit értelmezhetett a referens kacsintásnak.

Paulina emlegetett kihívó gesztusai mégis sértették a közönséget: „Engedelmet, ha itt nyíltak leszünk ’s Paulina k.asszonyt figyelmeztetjük arra: hogy illedelmesség, szerénység emeli ki a’ köz körbül a’ színészt és színésznőt. – Valahányszor ezt sérti, mindig aláhúz, ’s a’ művészet’ céljától távozik; azért tehát páholyba ’s földszínre merészlett kacsintgatásaival hagyjon föl.”¹⁰¹ A kifejezésmód túlzásai, a mértéktelen gesztusok, az ügyetlenség azonban lehetnek annak következményei is, hogy az énekesnő megpróbálta ellensúlyozni hangja-alkata problémáit. Színpadi mozgásának mementói megalapozzák a gyanút, hogy esetlenségét szemhibájából eredő hunyorgása is súlyosbította.

El kell választanunk egymástól a színésznők erkölcsét, habitusát vitató megszólalásokat és a lányok hétköznapi életben megélt erényességét, vagy erkölcstelenségét. A közönség, mely a társulatokkal kölcsönhatásban formálódott, alakítani próbálta a színésznők általa elfogadhatónak, eszményinek tartott imidzsét. A Komlóssy-kisasszonyokkal kapcsolatosan megfogalmazódik az a vád is, miszerint a közönséggel ridegen, „aristokratikusan fensőséges” arroganciával bánnak. Egy haladóbb szellemű referens a fiatal korban megtapasztalt kitettséget, nyilvánosságot teszi felelőssé a Komlóssy-nővérek – és a hozzájuk hasonló fiatal színésznők – némelykor sértőnek elkönyvelt viselkedéséért, a színház hatókörét magánéletükre és közösségi megjelenésükre is kiterjesztve. Ennek megoldására a színészképzést javasolja: „kezdőre mi sincs károsabb befolyással, mint ha minden haladási fokozat, minden tanulás nélkül egyszerre első és nagy akar lenni, és e’ fiatal sarjadéknak időelőtti megromlása, ’s mondhatni kora elveszése fenhangu panaszszal kiált ama’ nagy hiány ellen, minél fogva nemzeti színházunk színészeket képző intézettel nem bír, hol a’ fiatal tehetségeket kiművelnék, ’s anyagi tekintetben is biztosítanák.”¹⁰²

⁹⁹ Regélő Pesti Divatlap, 1842. május 26. 42. szám. 326.

¹⁰⁰ A’ közönség nem gondol azzal: ha őt színházba, és haza, uton, útfélen, gyalog és lovagosan kíséri az egyenruhák’ serege, de megkívánja a’ nyugott, jellemzetes játékot, menten minden kitéréséktől és igen művészietlen színpadróli lehunyorgástól. Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 6. 89. szám. 1005.

¹⁰¹ Regélő Pesti Divatlap, 1842. december 11. 99. szám

¹⁰² Regélő Pesti Divatlap, 1842. május 26. 42. szám. 325–326.

A Komlóssy-féle társaság 1842-es debreceni turnéja kapcsán a Regélő Pesti Divatlapban közölt cikk szintén rávilágít a fiatal színésznek magatartását szabályozó paradox elvárásrendszerre. Az „erkölcsi tekintetben kifogás nélkül jelesség” jegyében egyszerre kellett megfelelni/tetszeni a bárdolatlan, otromba módon viselkedő debreceni diákok,¹⁰³ valamint a műélvezetet kereső publikum ízlésének, írja a Debreczeni álnevű referens, valószínűleg Vahot Imre (Erdélyi 1970). Ennek az erkölcsi elvárásrendszernek a keretében javasolt kezelni tehát a színésznők erkölcséről, rátartóságáról szóló kritikákat is. Idával kapcsolatosan is megfogalmazódik az önteltség kritikája „az elbizott primadonnának assoluta gögje” miatt,¹⁰⁴ Paulinával, a „kis opera zsarnok nővel” ellentétben őt épp túlzottan távolságtartó, a rajongást és kritikát egyaránt mellőző magatartásáért bírálták. Ettől függetlenül Paulinát túl gyakran illette a vád a színpadi erkölcs megsértése miatt ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyjuk (annak ellenére, hogy liezonjairól nem tudni). A színház nyilvános terében a női szépség, erkölcs és barátság, nyitottság egyfajta publikus tulajdonnak számított. Egyszerre elvárt zárkózottság és nyitottság, kellem és erény. Ezt a meggyőződést fogalmazta meg az ifjú Gyulai Pál 1843-ban Komlóssy Ida habitusával, tehetségével kapcsolatosan: „A kolozsvári közönség Idát, mint művésznőt és hölgyet egyiránt méltányolta, mert a művészet erénnyel párosulva ellenállhatlan, még azok előtt is, kik ellenkezőt szeretnének tapasztalni.” (Gyulai 1961: 422–423)

Gyulai distinkcióját figyelembe véve: a színésznő a kortárs közönség szemében értékkepzet, melyben a művésznő (egy megképzett artisztikus ideál) és a hölgy (hétköznapi, erényes társasági ember, honleány) is megmérettetésre

¹⁰³ És ha megyünk, mi fényes jeleit látjuk itt a műveltségnek, különösen a szelídségről híres debreceni ifjúságnál, melly fen, de nem igen magasban, a karzaton garázdálkodik. Játék előtt, alatt és után hallhatni ott fen szemérmet sértő kiáltásokat, dobogásokat, futkosást, néha verekedést, és szünetlen durva röhögést vig – úgymint szomorú darabokban. Jaj neked Schakespeare, Hugo, Corneil, Schiller, Racine, 's több nagy szellemek, itt a ti egész világot figyelemre vont eszméitek, kifejezéseitek gyakran olly observatiókkal szakaszatnak félbe, a karzatról, melly a karzat-népet édes és csak itt Debreczenben hallható sajátzerü röhögésre fakasztja, a színészt szerepéből kifogatja, a közönséget – értem azon kisebb, de mivel számot – boszuságra gerjeszti, vagy haza úzi. A fűty itt minden-napi dolog, ők a cigány muzsikussal fűtlyel versenyeznek. Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 6. 89. szám. 1005.

¹⁰⁴ Van azonban, mi e' társaságban éles meg-rovást érdemel, 's ez a Komlóssy családnak, vagy inkább az elbizott primadonnának assoluta gögje. Mi olly sok összevissza zavart színésznépet láttunk már itt Debreczenben? hogy szinte jól esett valahára illy csinos 's erkölcsi tekintetben kifogás nélkül jeles tagokat bírhatnunk. De milly nagy volt amazoknál a szükség és tehetetlenség, olly nagy imitt a gög. Komlóssy Ida ezt a megrovást azért kapja, mert ő pöffszkedését a deszkára is felviszi, melly játékából utálatosan kirí, a tökély' szikláira önerónkból feljutni lehetetlen, útmutatás, figyelmeztetés, itt megbecsülhetlen jótétemények, de ő a mi provinciális figyelmeztetésünknel főlebb állni képzelg, ő nem egyenesen de görbén és nem mint isten a lábát teremté használni, de előbukdosva lábhegyen jár, mikor együgyü parasztleány, és mikor lyoni hölgy is; ő sokszor megrótt, túlságos, 's koránsem koridomú öltözködésével már igen gyakran neveltséget gerjesztett, de ő egyet pittyentve ajkaival tudunkra adja, hogy bennünket fumigál; mi debreczeniek illyenhez nem szoktunk, és ez már becsületünkre is válik, bár ő is elszoknék ettől, ez neki hasznára válnék. Regélő Pesti Divatlap, 1842. november 6. 89. szám. 1005.

kerülnek, s egymástól elválaszthatatlanok. A Komlóssyak esetében úgy tűnik, a nyilvánosság felé felmutatott, formált ideálkép megteremtése tudatos, megtervezett szándék volt. A szigorúan őrzött erényesség, távolságtartó magatartás tulajdonképpen befektetés volt a hosszú távú karrierbe, melyet nem veszélyeztethetett sem egy külső viszony, sem botrányokozás. Ez a tartózkodó zárkózottság családi hagyomány volt a Komlóssyaknál, Komlóssy Ida – nővérével ellentétben – valóban mesteri fokon művelte. Lánya, Kövér Ilma is bevallottan ennek szellemében élt.

6. A színpadon túl

Az ötvenes évek elején Komlóssy Paulina felhagyott az énekesi pályával. Levéltári, színháztörténeti források nem említik őt, polgári foglalkozására vonatkozóan nincs adat. A továbbiakban gardedámként kísérgethette hűgát külföldi „műutazásaira”. Anyakönyvi források alapján vélhetően hajadon maradt. Névhasználat, valamint sógorának, Kövér Lajosnak 1863-as gyászjelentése is erre utal: ezen a közvetlen családtagok és házastársaik is szerepelnek.¹⁰⁵

Bár a színi pályát elhagyta, a társadalmi nyilvánosság közegében egy új, a színészetével rokon váteszi szerepben keresett érvényesülési lehetőséget.¹⁰⁶ Ez a nyom Komlóssyék „tudományos”, társasági érdeklődésének egy lehetséges elemét is megmutatja. Az információt Brassai Sámuel 1872-ben följegyzett emléke tartalmazza. Komlóssy Paulina eszerint az asztaltáncoltatás terén szerzett jártasságával hívta fel magára a figyelmet.

Ismeretes, hogy a Komlóssyékkel baráti kapcsolatot ápoló Egressy Gábor spirituálisan (és idegileg) érzékeny Etelka lánya – a család „leggyöngébb idegzetű” tagja – kimagasló tehetséget mutatott a társasági körökben elképesztő népszerűségű asztaltáncoltatási praktikákban. Petőfi szellemének 1853-as megidézésekor Etelka „táncoltatta” az asztalkát (Egressy 1909: 95). Brassai Sámuel szemtanúként igazolja, hogy Komlóssy Paulina is híres volt/lehetett ezekben a körökben a mutatványban¹⁰⁷ való jártasságáért.¹⁰⁸ A korábbi dalszínésznő nevesített résztvevője volt Jedlik Ányosnak a jelenség lényegét kutató kísérleteinek!

A tudós az angolkisasszonyok intézetében értesült az asztaltáncoltatás divatjáról, a „spirituális” jelenség tudományos hátterét, okait is náluk vizsgálta ki

¹⁰⁵ forrás: http://komlossy.hu/index.php?op=doku&doku_szid=820&id=169 (2018.10.28.)

¹⁰⁶ 1839-41 között rendszeresen vett részt apjával és hűgával a színészek közösségi eseményein, bálokon, szüreti multságokon.

¹⁰⁷ „Stílszerű, hogy e nehéz időben az emberek ábrándosabb része a más világban keresi a segítséget. Asztaltáncoltatnak s a szellemekkel beszélnek. Egressy maga is buzgó hívő — pap fia és erősen hisz a lélek halhatatlanságában — s szokott kemény modorában védi igazát (levele Haray Victorhoz, Nagybánya, 1854. decz. 10). Fölidézik az elesett költőt, Petőfi Sándort. Arany János igen okosan s némi szelid humorral felel rá (1854. márcz. 19.), írván, hogy okos és komoly embereket csalással nem vádol, de Ő azt hiszi, hogy az egész asztaltáncoltatási processus a működő agyában képződik: egy-két öntudatos vonás, a mit az öntudatlanok kiegészítenek. Mint az álomban.” Vértesy 1904: 57.

¹⁰⁸ Brassai Sámuel: *Fogadatlan prókátor*. Magyar Polgár, 1872. szeptember 6. 203. szám. 3.

először – erről írott első cikkét április 14-én keltezi, két nappal a jelenséget vizsgáló tudományos bizottmány felállítása előtt (Mayer 2010: 109). Az angolkisasszonyoknál végzett kísérleteket követően az akadémiai bizottság Jedlik Ányost és Frommhold Károly orvostudort kérte fel április 22-re ütemezett ülésén a jelenség tudományos vizsgálatára. A Magyar Akadémiai Értesítő májusi száma¹⁰⁹ közli az 1853. május 7-i kisgyűlésen felolvasott jegyzőkönyv szövegét az eseményről. „Az úgy nevezett asztalmozgási tüneményt” feltáró kísérleteket Jedlik Ányos alaposan, körültekintően tervezte meg, eredményeit a tudományos tévhiteket leromboló két újságcikkben ismertette a Pesti Naplóban. Meglátása szerint a fáradt kezek remegéséből adódó, a rezonancia révén felerősödő tisztán mechanikai hatás mozgatta az asztalt.¹¹⁰

Az eseményt hatalmas érdeklődés övezte, melynek következtében az experimentumok „sajnálatos módon nem intéztethettek azon szigorú renddel s nem észleltethettek azon teljes pontossággal, melly óhajtható volt”, mivel az „ajtóra függesztett tábla ellenére” jelentős számú, zömében laikus érdeklődő gyűlt össze.¹¹¹

A hosszú órákig tartó kísérlet több alanyt vont be a folyamatba (legalább 10 gyerek, legkevesebb 7 felnőtt férfi, nő, „gyenge leánykák”), valamint változatos méretű és súlyú asztalokat, egyéb kellékeket.¹¹² A titoknok az esetek hasonlósága miatt jelentésében mindössze 8 kísérletet ismertetett. Minket most az 5. számú kísérlet érdekel: „Egy asztalra lószőrrel kitömött pamlagvánkossal tettetett; ez is kevés idő alatt forgásba jött, de mozgását az asztallal nem közlé.”¹¹³ Sajnos a jegyzőkönyv írója nem tért ki a résztvevők személyazonosságára, ám Brassai Sámuel révén megtudjuk, hogy Komlóssy Paulina kezei alatt épp ellenkezőleg, megmozdult az asztalka:

A mi még csodásabbá tette a dolgot, a közegnek nem is kellett közvetlenül érinteni az asztalt, hanem p. o. egy kalapot vagy vánkoscát tettek reá, ezt illette az ujjja begyével a közeg s annál fogva indította mozgásba az egész alkotmányt. Így mutatta be az ügy akkori állását Jedlik Ányos, egyetemi természettanár a m. akadémia e végre hívott teljes gyűlésében, midőn Komlóssy Paulina, volt színész- és dalnoknő egy asztalkát egy reá tett vánkossal közbenjárásával tánczoltatott a teremben. Kellett-e világosabb bizonyítvány, hogy a közeg nem gépies erővel hat az asztalra, hanem némi rejtélyes erő, megfoghatatlan módon okozza a jelenséget- Hja! az az „infantilis tudomány” nem mindig bírja megóvni votariusait, hogy színes szemüveget ne biggyesszen az órára. Ha szaktudós így el lehetett fogulva, képzelhetni minő volt a tájékozatlan közönség ámulása.¹¹⁴

A kísérletben való „siker” részvétel alapján Komlóssy Paulina is „izgékony idegű” személy lehetett, mint azt Jedlik Ányos a nők sikeresebb asztaltánczoltatási

¹⁰⁹ Akadémiai Értesítő – Magyar Tudomány, 1853. május – június 3. szám. 113–115.

¹¹⁰ Pesti Napló 1853. május 11–12. / 950–951. szám

¹¹¹ Akadémiai Értesítő – Magyar Tudomány, 1853. május – június 3. szám. 113.

¹¹² Uo. 114.

¹¹³ Uo.

¹¹⁴ Brassai Sámuel: *Fogadatlan prokátor*. Magyar Polgár, 1872. szeptember 6. 203. szám. 3.

gyakorlatával kapcsolatosan tételezte.¹¹⁵ A Komlóssyak sajátosan külön, érzékeny természetének újabb bizonyítéka is ez az eset. Az asztaltáncoltatási epidémiának Magyarországon sajátos eredője volt a nemzeti tragédia: a holtak különös szellem-idézésévé vált (Kozák 2000: 12). A szellemidéző pedig a társaságok kiemelt váteszévé.

Komlóssy Paulináról ezután elhunytáig semmi hír.¹¹⁶ Halálhíre a Pesti Hírlap népmozgalmi adatokat közlő rovatában bújt meg szerényen: „Komlóssy Paulin 66 éves énekesnő VIII. Sándor utca 27.”¹¹⁷ Az 1888-as budapesti lakcímgjegyzékben Kövér Ida lakcíme a VIII. kerületben fekvő fhg. Sándor utca 25. szám.¹¹⁸ Az újságban megadott címet követve azonban Komlóssy Paulinát nem találjuk. Hónapos szobában lakhatott, vagy valamelyik lakásbérlő vagy -tulajdonosnál élettársként, cselédként? Feltételezhetően az újság hozta le tévesen a lakcímet. Ezt Komlóssy Ida Paulay Edének címzett köszönőlevele valószínűsíti: ebből az sejthető, hogy a nővérek egy fedél alatt éltek, és pénzügyileg megterhelte őket az idősebb testvér betegsége. Ida ugyanis Paulina kórházi kezeléséhez, ápolásához kért a színháztól támogatást, amelyet nővére temetésének napján levélben köszönt meg.¹¹⁹

A színésznő nagy hálálkodással említi Podmaniczky báró, Náday Ferenc és Csepreghy Lajos neveit, mivel „hozzájárultak Igazgató úr nemes cselekedetének kiviteléhez.” A levélből megtudható, hogy Komlóssy Paulina hosszabb (rák- vagy tüdő)betegséget követően hunyt el az Üllői úti kórházban 1888. szeptember 20-án. A nővérek vélhetően a legjobb bánásmódot keresve döntöttek az európai színvonalú, korszerű kórház mellett,¹²⁰ ami azonban jelentős összeget felemésztetett, ezért folyamodhatott Komlóssy Ida a színházhoz segélyért. 1888-ban budapesti viszonylatban az Üllői úti Új kórház által egy napra felszámított 1 forint és 1 krajcár ápolási díj volt a legmagasabb.¹²¹ Összevetésként: a színésznő éves nyugdíja 840 forint volt, ami nem számított kiemelkedően magasnak. Komlóssy Ida ekkorra 24 éve nyugalmazott színésznőként élt, nyugdíjazásának története színházi konfliktusokkal és személyes tragédiákkal tarkított. Vele egykorú, később

¹¹⁵ Jedlik Ányos: *Asztal-mozgásnak értelmezése*. Pesti Napló, 1853. május 12. 951. szám. 4.

¹¹⁶ Kiss Csilla is azon hajadon színésznők közé sorolja, akik sorsa a színpadról való eltűntüket követően ismeretlen. Kiss 2007: 42.

¹¹⁷ *Elhaltak névsora Budapesten 1888. szeptember 20–21*. Pesti Hírlap, 1888. szeptember 24. 264. szám. 8.

¹¹⁸ Budapesti Czim- és Lakjegyzék, Budapest. Franklin-társulat, 1888. 351.

¹¹⁹ Kövérmé Komlóssy Ida Paulay Edéhez. Budapest, 1888. szeptember 22. OSZK, Kézirattár, Levelestár.

¹²⁰ A pavilonokban kialakított kórtermek jellemzően 20–24 ágyasok voltak, de az osztályokon az előkelőbb betegek részére akadtak négyágyas, sőt egyágyas szobák is. Leginkább a tüdő- és nemibetegeket fogadták az új intézményben. Domonkos Csaba: *Budapest első modern kórháza 135 éve nyílt meg*. 2020. augusztus 29.

https://pestbuda.hu/cikk/20200829_budapest_elso_modern_korhaza_135_eve_nyilt_meg (2021.03.10.)

¹²¹ Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei 1887 / 13.1 1887. június 28. rendes közgyűlés jegyzőkönyve, 533.

https://library.hungaricana.hu/en/view/BPSZKJ_1887/?pg=181&layout=s (2021.03.10.)

nyugdíjazott színészkollégái – Szathmáryné, Feleki Miklós, Erkel Ferenc, Jókainé – 1500 forint évjáradékra voltak jogosultak.¹²²

Hasonló kérés teljesítése nem volt előzmények híján a Nemzeti Színházban, mely más színésztag temetési költségéhez is hozzájárult.¹²³ Komlóssy Paulina korábban nem szerepelt a színház segélyezettjei között, bár nem volt példa nélküli, hogy a színházhoz közvetve kötődő rokonoknak is utalt az intézmény.¹²⁴ Komlóssy Ida túláradó érzelmességgel köszöni levelében a megadott segítséget, mely ugyanakkor lehetőséget biztosított számára a színházzal való kapcsolatfelvételre. Szavaiból nem érzik ki a lánya által említett sértődött tartózkodás.

Komlóssy Paulina sírhelyének holléte ismeretlen.

7. Összegzés

Komlóssy Paulina életútjának és karrierjének megfigyelése több lényeges tanulság megfogalmazásához vezet.

Elsősorban Komlóssy Ferenc színházkoncepciójának megértéséhez visz közelebb, a színházi szakma professzionalizálódása folyamatának kulisszái mögé enged betekintést. Komlóssy Ferenc azon direktorok közé tartozott, akik a sokoldalúan képzett és használható dalszínész eszményéről megpróbálták leválasztani az operaéneklést, mint külön felkészülést és játékrendet igénylő karrierlehetőséget. Komlóssy Paulina életútja megerősíti azt a feltételezésemet, hogy Komlóssy Ferenc tudatosan megtervezett színészi pályát képzel el lányainak, s ehhez lehetőségeihez, lobbijéhez mérten biztosított oktatást és fellépési alkalmakat.

A színidirektor nem tartozott a nagy álmodók közé, a színészetet, operaéneklést pragmatikusan megélhetési lehetőségként fogta fel, lépésenként megtervezhető életútnak, melyhez megfelelő szakmai fejlődés vezet. Ennek a koncepciónak a gyakorlatba ültetését a színpártolás nyújtotta biztonság tette lehetővé. Ügyelői jelentésében is megnyilvánuló provinciális szkepticizmusa az aprópénzből, a kevésből, újrahasznosításból kemény munkával megvalósítható színház eszményét előbbre helyezte a kortársai által megfogalmazott nemzet- és nyelv művelő színház ideáljánál.

¹²² Nemzeti Színházi nyugdíjintézet. Adójegyzék 1892 évre. In. Vegyes tartalmú iratok, 1888–1895. OSzK, SzT, Fond 5/4. 12–16.

¹²³ Ilyen például Kecskésné Györi Mária nyugalmazott színésznő esete, akinek temetési költségeihez („1 sirkereszt 45. frt, 44 betű 8 krajcárjával 3 frt, 52 krajcár”) Paulay Ede igazgatón keresztül a színház 18 frt 52 krajcárral járult hozzá. Nyugta 1884. szept. 4-i keltezéssel. A színház művészeire vonatkozó elismervények, utalványok, térítvények. 1854–1884. OSzK, SzT, Fond 4/149. 77.

¹²⁴ Gönczy Samu sűgő özvegyét is felvették végül a segélyezettek sorába annak ellenére, hogy Csepreghy Lajos először elutasította az asszony kérelmét: „a’ nemzeti színházi nyugdíjintézet jótékonyága csupán az élő, de szolgálatképtelen színházi tagokra terjed ki, ’s fájdalom a hátramaradt özvegyek és árvák gyámolításáról alapszabályaikban gondoskodva nincs” – írta az asszony levelére válaszul. 1869/70-es iktatású iratok. OSzK, SzT, Fond 4/103/2, 74. A magyar színészet országos névtára 1872-ben a Radnótfáy-alapítvány által segélyezettek között említi az özvegyet 200 frt/év díjjal (1870–1871). *A magyar színészet országos névtára*. Naptár 1872-ik évre. Összeállította Lenhardt E. Vác, 1872. 103.

A negyvenes években a Nemzeti Színházban számtalan „kísérletező” tűnt fel, majd el, Komlóssy Paulina csupán egy jelentéktelen epizód szereplőnek tűnik közöttük. Alkatas, habitusa kétségkívül nem illett a színész- és énekesnőkről alkotott közfelfogásba. Ezt közepszerű tehetségével nem ellensúlyozhatta, egyetlen teljesítményét, előnytelen külsejét, játékkészségének hiányát nem tudták hosszú távon kompenzálni kemény munkája, ambíciója és színpadi tapasztalatai. Énekesi képzettségén a vidéki dalszínészi metódusok érvényesültek, ezért jelenhettek meg a hibák. Pesten ez már nem volt elegendő egy énekes-színészi karrierhez. Egészen bizonyos azonban, hogy a dalszínésznő elhivatottsága, képességeibe vetett hite és művészetekbeni magabiztossága nem szenvedett csorbát. Erre annak a ténye is rávilágít, hogy előnyösebb külsejű, tehetségesebb, képzettebb, fiatalabb énekesnők helyét/szerepkörét pályázta meg a Nemzeti Színháznál. Dalszínészi törekvéseinek végét valószínűleg Hollósy Kornélia szerződtetése, és a társadalmat, s benne a magyar színházat is felforgató forradalmi események okozták. Tevékenységéről a színház vidéki és fővárosi eseményeit figyelő hírlapok, divatlapok, szépirodalmi lapok rendszeresen tudósítottak.

„Civil” életében olyan tevékenységek közben látjuk őt, amelyek biztosíthatták számára a színpadon megszokott rivaldafényt: a magnetizmusnak, asztaltáncoltatásnak a korban népszerű társasági eseményeiben kitért – csaknem úgy, mint a színházban a színpadi kedvencek. Megengedhető talán az a vélekedés is, hogy az asztaltáncoltatás gyakorlata révén felülemelkedett a színészet indukálta nemzet- és nyelvmentő szerepen, mely így a honleányosság és a forradalom eszmeiségének vallásos ihletésű vonatkozásaival színezett glóriát vont köré kora közösségi tereiben.

I R O D A L O M

- Arany László 1986/87. *Magyar táncársaságok a 19. század első felében*. Táncstudományi Tanulmányok 14., Budapest, 9–25.
- Bécsy Tamás 1990. *A magyar romantika színháza 1837–1849*. = *Magyar színház történet 1790–1873*. (főszerk. Székely Gábor) Akadémiai Kiadó, Budapest, 235–365.
- Déryné Széppataki Róza 2019. *Naplója*. S.a.r. Bayer József, Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, Budapest.
- Egressy Ákos 1909. *Petőfi Sándor életéből*.
- Egyed Emese 2014. *Apák és fiúk a széki gróf Teleki családban. 1700–1841*. = Biró Annamária – Boka László (szerk.): *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írőcsoporthatások*. Partium Kiadó – reciti, Nagyvárad – Budapest, 79–96.
- Ferenczi Zoltán 1897. *A kolozsvári színészet és színház története*. Kolozsvár.
- Gyulai Pál 1961. *Bírálatok, cikkek, tanulmányok*. Bisztray Gyula – Komlós Aladár (szerk.), Budapest.
- Horváth Pál 2019. *Énekes játéktól a magyar operáig. A Béla futása előadásai, forrásai és változatai*. Magyar Zene 1./14–30.
- Hudi József 2009. *A veszprémi színjátszás kezdetei 1723–1879*. Veszprém.
- Kádár Jolán 1923. *A pesti és budai német színészet története 1812–1847*. Német philológiai dolgozatok 29., Budapest.

- Kerényi Ferenc 2000. *A magyar színikritika kezdetei. I–III.* Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest.
- Kiss Csilla 2007. *A színésznői szerepkör változásai a 19. századi Magyarországon.* Doktori disszertáció. ELTE BTK, Budapest.
- Kozák Péter 2000. Jedlik Ányos és a táncoló asztalok. Szemle 12.
- Lauschmann Gyula 1998. *Székesfehérvár története.* III. Kötet. Székesfehérvár.
- Major Rita 1986/87. *Romantika és nemzeti tánc történet (1833–1848).* Tánc tudományi Tanulmányok 14. Budapest. 25–48.
- Mayer Farkas OSB 2010. *Epizódok Jedlik Ányos életéből.* S.a.r. Gazda István, Jedlik Ányos Társaság – Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest.
- Murányi Lajos 1993. *A székesfehérvári kaszinók és a Fejér Megyei Olvasótársaság (1838–1849).* Fejér Megyei Levéltár közleményei 16. Székesfehérvár.
- Piroska Katalin – Piroska István 2012. *Az aradi magyar színházi élet 130 éve. 1818–1948.* Concord Media Jelen, Arad.
- Pukánszky Kádár Jolán 1940. *A Nemzeti Színház százéves története. I–II.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest.
- Pukánszky Kádár Jolán 1930. *A magyar népszínmű bécsi gyökerei.* ItK 2. 143–160.
- Schöpflin Aladár 1929–31. *Magyar Színművészeti Lexikon.* Budapest.
- Sebők Károly (szerk.) 1844. *A Nemzeti Casino évkönyve.* Pest.
- Szalisznyó Lilla 2017. „*Irgátok a mi tollatokra jön*” Egressy Gábor családi levelezése (1841–1865) I–II. Debrecen Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Szegedy-Maszák Mihály 2011. *A magyar irodalom története.* Gondolat. https://regi.tankonyvtar.hu/2011_0001_542_04_A_magyar_irodalom_tortenetei_2
- Székely György 1990. *A színészet helyzete az önkényuralom idejében (1848–1861)* = Kerényi Ferenc (szerk.): *Magyar színház történet 1790–1873.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 371–398.
- Szinnyei József 1899. *Magyar írók élete és munkái.* Budapest.
- T. Erdélyi Ilona 1970. *Irodalom és közönség a reformkorban.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Tallán Tibor 2011. *Schodel Rozália és a hivatásos magyar operajátszás kezdetei.* Akadémiai Doktori Értekezés, Budapest.
- Vértesy Jenő 1904. *Egressy Gábor iratai a M. N. Múzeumban.* Magyar Könyvszemle. 12.évf./1–4. 46–66.
- Zabán Márta 2014. *Salamon Ferenc szakmai életútja.* Kolozsvári Egyetemi Kiadó.

PAULINA KOMLÓSSY SAU VIAȚA UNEI CÂNTĂREȚE DE SUCCES DIN SECOLUL 19.
DE LA DUIOASE CÂNTECE POPULARE LA ȘEDINȚE DE SPIRITISM

(Rezumat)

În cultura teatrală maghiară, mijlocul secolului al 19-lea reprezintă un punct de referință prin producțiile Teatrului Național din Pesta. Ele au lărgit orizontul posibilităților de carieră ale artiștilor scenei din provincie și au creat un model de carieră, care înainte era imposibil. În acest mediu alimentat de o concurență nou-descoperită a talentelor, o figură aparte a fost Paulina Komlóssy. Născută într-o familie de actori, a fost cântăreață, și, după o cizelare atentă a calităților sale scenice în teatre de provincie, credea că va atinge gloria la Teatrul Național. Și-a sprijinit și membrii familiei, în așa fel încât aceștia să aibă acces la contracte și roluri. Din nefericire, manierele ei agreste și rivalitățile dintre colegii de breaslă au dus la anularea contractului ei cu Teatrul Național, ceea ce a coincis cu schimbări istorice majore. În absența unui contract fix, artista a încercat să cucerească publicul prin cultivarea spiritismului.

Cuvinte-cheie: Paulina Komlóssy, Teatrul Național, teatru de provincie, secolul al 19-lea.

PAULINA KOMLÓSSY, OR THE LIFE OF A SUCCESSFUL PROFESSIONAL
SINGER IN THE 19TH CENTURY. FROM GRACIOUS NATIONAL DANCES
TO TABLE-TURNING SÉANCES

(Abstract)

In Hungarian theatrical culture, the middle of the 19th century is a point of reference through the productions of the National Theatre in Pest. They broadened the horizons of career possibilities for artists performing on provincial stages and created a career model that was previously impossible. In this environment fuelled by a newly discovered competition of talents, Paulina Komlóssy holds a special place. Born into a family of actors, she was a singer, and after a careful refinement of her stage qualities in provincial theatres, she believed that she would achieve glory at the National Theatre. She also supported family members, so that they had access to contracts and roles. Unfortunately, her rather rural manners and rivalries between colleagues led to the cancellation of her contract with the National Theatre, which coincided with major historical changes. In the absence of a fix contract, the artist tried to conquer the audiences by promoting spiritism.

Keywords: Paulina Komlóssy, Hungarian National Theatre, provincial theatre, 19th century.

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Hungarológia Doktori Iskola
Kolozsvár/Cluj-Napoca, Horea 31
kozmaeva33@gmail.com